

Mass-media și misterul celor „4 632” de morți de la Timișoara din decembrie 1989

■ LUCIAN-VASILE SZABO

[West University of Timișoara]

Abstract

Suspicious regarding the exaggerated number of deaths in Revolution in Timișoara would be voiced as early as before the end of the year 1989. Undoubtedly, there is a great discrepancy between the real events that took place in Timișoara and in Romania during the repression initiated by Ceaușescu in December 1989 and the way in which they were accounted by the international mass media. The analysis of the facts was deficient, significant names in the field of media research provided analyses based on shaky information and findings, often taken from the press. A mystification of reality was followed by a mystification of research, indicating that there aren't great differences between the exaggerated accounts of the revolution events and the attempts at clearing these up. Denouncing falsehood (which, undoubtedly, existed) with superficial information and personal opinions is the way to further continue the mystification.

Keywords

Timișoara; Revolution; 1989; deaths; mass media; lies

1. Exagerări și victime reale

Când analizăm ceea ce s-a întâmplat la Timișoara în decembrie 1989, un element iese în evidență: exagerarea numărului de victime. Vorbind despre represiunea din orașul în care a fost declanșată Revoluția română din 1989, presa internațională a ajuns să vorbească de mii de victime, 4 632 de morți mai exact. Relatările au fost făcute la cald, înainte de abandonarea puterii de către Nicolae Ceaușescu și înainte ca jurnaliștii străini să ajungă la Timișoara și să se documenteze din surse sigure asupra a ceea ce s-a întâmplat. Și la Timișoara fiind, ziaristii străini, cărora li s-au adăugat cei autohtoni (reconverțiți la libertate!), vor da știri senzaționale, colportând zvonuri, informații false, incapabili să disceană adevărul de minciună. Cum a fost posibil acest lucru? O analiză va fi efectuată de Stephen P. Aubin, cu referiri la relatările presei din zilele acelea, atenția cercetătorului fiind fixată asupra persoanelor dispărute în timpul manifestărilor de protest. Intenția de a demonstra ușurința cu care au acționat jurnaliștii și instituțiile media în acest caz îl determină pe autor să forțeze puțin argumentarea, ba chiar să ia un ton ironic: „A few days later, Agence France-Prese stated, 'Reports in Timișoara said only about 100 victims have been buried by their families, with thousands of bodies apparently still unrecovered. Various source said the

victims of the mass shootings by Ceaușescu's troops downtown timișoara were carried off by secret police-troops and not seen again'. Of course these 'thousands' never were going materialize because never existed in the first place"¹. Informația nu e corectă, însă nu putem ști dacă ea se datorează într-adevăr Agenției France-Prese, modului de citare și punere în context ale lui Aubin ori poate amândouă. De fapt, în acele zile familiile celor dispăruți făceau eforturi disperate pentru a afla informații despre ei, unii fiind îngropați, fără știrea familiilor, într-o groapă comună din Cimitirul Eroilor în 27-28 decembrie 1989. Dacă ar fi consultat presa din perioada următoare ori lucrări dedicate acestor evenimente, autorul ar fi aflat că trupurile unor martiri au fost descoperite în groapa comună în ianuarie 1990. Ar fi de ajuns pentru a demonstra spirala dezinformării la care Stephen P. Aubin contribuie, deși intenția sa este tocmai de a o demonta! Nu doar că trupurile unor eroi au ieșit la iveală, deși, desigur, nu au fost „mii”, însă informațiile consemnate de agenția de presă au un mare grad de veridicitate. Ne referim la faptul că trupurile a 43 de persoane împușcate la Timișoara în 17 decembrie 1989 au fost, într-adevăr, ridicate din morga Spitalului Județean Timiș în noaptea de 18 spre 19 decembrie de către procurori, lucrători ai Securității și Miliției pentru a fi transportate la București. Aici trupurile au fost incinerate la Crematoriul Cenușa, tocmai pentru ca o parte din urmele presiunii să fie șterse.

2. Morții din presa străină

Există un proces interesant de escaladare a numărului de morți în toată presa străină. Iată câteva exemple din mass-media de limbă engleză: „The Yugoslav news agency, Tanjug, quotes witnesses as saying that people are still being taken by police to the central square of Timișoara, bayoneted and driven to destinations unknown” (*The Edmonton Journal*, 20 dec. 1989). Tot în Canada, redactorii de la *The Vancouver Sun*, preluând date furnizate de agenția de presă ARD (est-germană) dădea, în aceeași zi, cifre mai mari, alături de cifra furnizată de Tanjug: „East Berlin – Romanian forces killed 3,000 to 4,000 demonstrators in the city of Timisoara and had many buried in mass graves, East Germany's official ADN news agency said today . The death toll cited by ADN was much higher than figures reported earlier for Timisoara. The Yugoslav news agency Tanjug said earlier it had reports that up to 2 000 were killed”. Și în SUA, cifra se va dubla repede: „Few things were more elusive than casualty figures, both from today's fighting and from the massacre last Sunday that left, according to one widely cited number, more than 4 500 dead” (*St. Petersburg Times*, 24 dec. 1989). Este o cifră care a circulat în toată lumea, căci o regăsim și în alte publicații influente în fraze identice: „Sunday that, according to one widely cited number, left more than 4 500 dead. At the large Judetean Hospital, estimates varied wildly from official to official” (*New York Times*, 24 dec. 1989).

Să vedem acum cum au evoluat lucrurile în presa italiană. Și aici vor apărea multe referiri la cele peste 4 000 de victime împușcate la Timișoara, cifra fiind vehiculată de ziare importante. Deja în 19 decembrie „morții se numără cu sutele”, fiind citate „surse concordante” (*L'eco de Bergamo*). Tot atunci, *l'Unità*, publicația comuniștilor italieni, în dezacord cu măsurile represive luate de regimul comunist român, va titra: „Foc asupra mulțimii în România În 20 decembrie, *L'eco de Bergamo* publică cifra de 2 000 de morți, ceea ce demonstrează că a fost una care a circulat în toată lumea, fiind răspândită de agențiile de presă și de televiziuni. Ca sursă sunt dați sârbii de la Tanjug. În numărul din 21 decembrie, *l'Unità* va avansa cifra de 3-4 000

¹ Stephen P. Aubin, *Distorting Defense: Networks News and National Security*, (Santa Barbara: Greenwood Publishing Group, 1998), 157.

de morți vehiculată de ADN. În schimb, *Corriere della sera* va arăta mai multă circumspecție, precum și faptul că avea informații mai bune. Va sublinia că, în 20 decembrie 1989, ziua în care Timișoara fusese eliberată, iar puterea fusese preluată de comitetul revoluționar al Frontului Democratic Român, una din principalele revendicări ale protestatarilor era cea de a li se da morții, pentru a fi înhumați creștinește. Sâmbătă, 23 decembrie, *L'eco de Bergamo* se referă la „5 000 de persoane ucise în baia de sânge”. Jurnaliștii străini erau deja la Timișoara, căci după fuga lui Ceaușescu cu elicopterul, granițele fuseseră deschise.

Evoluția este asemănătoare și în presa de limba germană. *Bild* redă, în 19 decembrie 1989, poziția lui William Totok, care a vorbit la Radio Bremen de „până la 400 de morți”. Încă de atunci au existat unele semne de întrebare, consemnate de publicația maghiară *Népszabadság*, în aceeași zi: „Informații precise despre morți și răniți nu sunt, dar unele surse vorbesc despre 300-400 de morți, informația provine de la radio Bremen, însă diaspora română din Paris consideră că această cifră este exagerată”². Există o evoluție a numărului de persoane ucise și în *Frankfurter Rundschau* din 20 decembrie 1989: „Un maghiar ale cărui rude sunt medici în Timișoara a indicat, conform spuselor acestora, că numărul morților ar fi de 3-400. Studenții arabi care, după propriile informații, și-au făcut practica într-un spital al orașului, vorbeau de până la 100 de morți în morgă. Un student grec a apreciat numărul morților până la 600”. În 21 decembrie, *Bild* avansează cifra de 2 500 de morți la Timișoara și vine cu o informație deosebit de interesantă: „Cadavrele au fost transportate de către serviciul secret în saci de gunoi și au fost arse”³. În ediția sa din 23 decembrie 1989, cotidianul *Magyar Hirlap* va indica cifra de 4 700 de morți la Timișoara...

3. Erori menținute peste ani

În 2003, site-ul organizației *European Journalism Observatory* va gădi un articol semnat *admin* (fără îndoială un semn de „profesionalism”), în secțiunea *Ethics & Quality*. Observăm că sursa este *Il Corriere del Ticino*. La intertitlul *Timisoara's Slaughter aflăm următoarele*: „Everything started on December 17th 1989: from that day on the news of the slaughter caused by the revolution against the regime of Ceausescu bounced from agency to agency, quickly reaching all the corners of the planet. The stories were scrupulous in the details, precise in the figures: 4 632 corpses, according to the most widely spread news. The massacre of Timisoara was shown repeatedly by television, and reported in detail in the pages of major newspapers”⁴. Abordarea este corectă, în același articol fiind evidențiat și numărul victimelor, ceva mai aproape de realitate. Aici ni se vorbește de 72 de morți, deși în documentele oficiale sunt consemnate 107 decese. Din 1990 și până în 2003, autorul ar fi putut să se documenteze și să afle care sunt cifrele reale. La fel, după doi ani de la acel fascinant decembrie 1989, John Feffer nu va avea nicio rețineră ca, într-o amplă lucrare dedicată Europei de Est, să repete că la Timișoara au fost sute persoane ucise⁵.

Data de 21 decembrie 1989 este importantă în acest mecanism al informării și dezinformării în același timp prin apariția relatărilor agenției iugoslave de presă *Tanjug*, care va vorbi chiar și de execuții sumare la Timișoara. Tot aici, „*Politika Ekspres* consacră o pagină întreagă mărturiei unei persoane, sosită miercuri dimineață la Vrșac

2 Gino Rado, „Revoluția română văzută în mass-media maghiară și germană”, în Lucian-Vasile Szabo (coord.), *Mass-media, represiune și libertate* (Arad: Gutenberg Univers, 2010), 110.

3 Rado, „Revoluția”, 118.

4 *Fakes in Journalism*, <http://en.ejo.ch/476/ethics/fakes-in-journalism>, accesat la 10 decembrie 2014.

5 John Feffer, *Shock Waves: Eastern Europe After the Revolutions* (Montréal: Black Rose Books, 1992), 10.

(la 14 km de frontiera româno-iugoslavă)". Relatările martorilor sosiți cu trenul la Vrșac sunt prezente și în alte investigații, mai bogate în amănunte. Trecând în revistă cele consemnate de cotidianul *Politica* în 20 decembrie 1989, Iovanovici (2010: 133) va consemna: „Pasagerii sosiți cu trenul în orașul Vrșac de la granița cu Iugoslavia au văzut un masacru în fața Catedralei. Aceștia relatau că 36 de copii care duceau lumânări într-o procesiune, în care cereau pâine, pace și demnitate umană, au fost omorâți”⁶. Este o primă referință la deschiderea focului de către trupele de represie, conduse de generalul Mihai Chițac, împotriva demonstranților de pe treptele Catedralei mitropolitane din Timișoara. Episodul are elemente neclare, însă este cert că acolo au murit și au fost rănite câteva persoane.

Pentru 21 decembrie, alți autori vor reține, dintr-o mărturie ulterioară pentru *Libération*, relatarea unor jurnaliști de la Televiziunea Maghiară, care vor declara că au avut motive de îndoială cu privire la cifra de 4 623 de morți la Timișoara, informație parvenită „prin telefon de la un refugiat român de origine maghiară la Budapesta”. Deși surprinzătoare, informația privind morții va fi difuzată, va motiva ziaristul, căci „știam cum funcționa Securitatea și ne așteptam la ce era mai rău”⁷. De menționat este că Departamentul Securității Statului, serviciu de informații în timpul regimului comunist, a activat mai degrabă ca o organizație de apărare și susținere la putere a liderilor comuniști. Punctul culminant va fi atins în 22 decembrie 1989, când *Sindromul Timișoara* va fi construit printr-o explozie în presa mondială a informației privind cei peste 4 600 de morți de la Timișoara: „Așadar, pe 22 decembrie, agențiile de presă ungare, est-germană și iugoslavă, reluate de France-Prese la ora 18,45, vorbesc despre 4 632 de cadavre – câtă precizie în acest delir al imaginarului! – victime ale revoltelor din 17 și 19 decembrie, uciși fie de gloanțe, fie de baionete, și de 7 614 manifestanți împușcați de Securitate”⁸. Autorii vor sugera că precizia acestor date arată faptul că ar putea fi o mistificare realizată de oamenii fostului regim totalitar, specialiști în manipulări statistice.

Perioada 1997-1998 a reprezentat pentru Algeria, țară din nordul Africii, aflată în sfera de influență franceză, una de vârf în confruntările dintre susținătorii radicalilor islamiști și forțele guvernamentale. Numeroasele dovezi ale unor masacre, atribuite islamiștilor, în această țară au stârnit un val de controverse în toată lumea. Printre luările de poziție se numără și cea a lui Bernard-Henri Lévy. El va avertiza în privința „fascismului verde”, intervenția sa făcând o legătură explicită cu ceea ce fusese anterior cazul Timișoara⁹. Teama de exagerări nu reveni și în 2011, anul marilor mișcări revoluționare din nordul Africii. Figura liderului libian Mouammar Kadafi a fost adesea asociată cu cea a lui Ceaușescu. De asemenea, crimele comise pentru susținerea celor două regimuri au fost similare, fiind executate în mare parte de agenții serviciilor secrete¹⁰. Într-o analiză a manipulărilor mediatice din 2011, presa de limbă franceză va reveni cu date despre Timișoara, făcând acum o raportare corectă: anunțul inițial despre executarea între 4 632 și 7 614 nevinovați la Timișoara (din 17 până în 19 decembrie) a fost fals. În realitate, susține autorul, vor fi 689 de morți în România, nu 70 000, cum se știuse inițial. La Timișoara sunt dați între 69 și 147 de morți, nu 12 000, cum apăreau în unele relatări¹¹. Remarcăm însă că și aceste cifre sunt aproximative.

6 Cristina Iovanovici, „Orașe înelite în negru”, în Lucian-Vasile Szabo (coord.), *Mass-media, represie și libertate*, (Arad: Gutenberg Univers, 2010), 133.

7 Catherine Durandin, cu participarea lui Guy Hoedts, *Moartea Ceaușeștilor. Adevărul despre o lovitură de stat* (București: Humanitas, 2011), 105.

8 Durandin, *Moartea Ceaușeștilor...*, 101.

9 Bernard-Henri Lévy, „Algérie: gare au syndrome Timisoara”, *Le Monde*, 12 februarie 1998.

10 Lucian-Vasile Szabo, *Sindromul Timișoara 1989: Adevăr și imaginar* (Timișoara: Memorialul Revoluției 1989, 2013), 63.

11 Al Bawaba, „Nouveau gouvernement – L'introuvable consensus”, *AllAfrica.com*, 27 septembrie 2011.

4. Subiecte importante ignorate

Episodul dezgropării unor trupuri de eroi, în 14 – 15 ianuarie 1990, din Cimitirul Eroilor a atras atenția doar a două-trei publicații. Nu a mai fost explozia mediatică de la exhumarea falselor victime din Cimitirul Săracilor din 22 decembrie 1989. Unele imagini au fost prezentate de Televiziunea Română și de postul local TVT '89. Febra nestinsă a marilor mistificări din 22 decembrie își spunea cuvântul în privința faptelor cu adevărat demne de relatat. Michel Mommerency se va referi la un episod derulat la BRT (Radio-Televiziunea Belgiană), care, pe 25 ianuarie 1990, ar fi mărturisit că s-a lăsat păcălită în privința morților din Cimitirul Săracilor, prezentați ca victime ale represiunii: „Dar pentru a ieși din încurcătură a arătat imaginile unui al doilea «osuar», descoperit pe 15 ianuarie, pe care nu le difuzase încă din pricina «aspectului lor atroce»”¹². Se confirmă astfel teza că în urma uriașului impact mediatic al imaginilor despre falsele victime transmise în 22 decembrie 1989, canalele media au fost extrem de reținute în a difuza imagini cu adevărații morți ai Timișoarei, dezgropați dintr-o groapă comună și una individuală și nu dintr-un „osuar”, cum greșit se pomenește în text.

Făcând o analiză a evoluției Televiziunii Române, Anne Jackel reține figura stupefiată a lui Nicolae Ceaușescu la primele proteste de la mitingul din 21 decembrie, precum și procesul celor doi soți, Nicolae și Elena Ceaușescu, din seara de 25 decembrie. Nu va aminti însă nici marea mistificare cu cadavrele din Cimitirul Săracilor, ceea ce arată că, totuși, nu toți cercetătorii o consideră de o importanță atât de mare. Nu va uita însă să amintească de acuzația formulată la adresa cuplului dictatorial, cum că ar fi ucis 60 000 de persoane. Le plasează pe toate la Timișoara, ceea ce este o eroare. Autoarea va face și alte confuzii, din care una trebuie amintită aici: „The corpses of the alleged victims were shown on television all over the world in what is probably one of the first miscarriages of information on a global scale. (The corpses shown had been exhumed from a cemetery or/and taken from a hospital nearby by soldiers and Securitate agents who had decided to change sides)”¹³.

Discutând despre faptul că, în 21 august, în Siria a avut loc un atac cu arme chimice, într-un interviu, generalul francez Dominique Delawarde, care a ocupat în trecut postul de șef al unui serviciu parizian de sinteze, informații și război electronic, va acredita ideea manipulării și a mistificării, făcând referire, printre altele, și la Timișoara: „Da. Este cazul Timișoara (din decembrie 1989), când mass-media din întreaga lume a redat, timp de aproape șase săptămâni, informația despre «masacrarea» a 4 600 de persoane contribuind astfel la răsturnarea lui Ceaușescu. De fapt, opozanții au deshumat câteva cadavre din cimitirele orașului, le-au legat cu sârmă ghimpată și au filmat imaginile groaznice pentru a-i face pe telespectatorii occidentali să plângă. Apoi, cu dovezile furnizate de aceste imagini manipulate, au avansat cifra enormă de 4 632 de victime, care nu au existat, dar nimeni nu a mai îndrăznit să le pună la îndoială. Declarațiile generalului Delawarde sunt pline de erori, ceea ce surprinde neplăcut la o persoană cu grad atât de mare și care a condus un birou de informații. Faptele au fost altele: 1) Deshumarea cadavrelor din Cimitirul Săracilor din Timișoara s-a făcut de protestatari, însă la cerința imperioasă a familiilor îndoliate, care își căutau morții. La acea dată nu se știa că au fost transportați la București și incinerati, aspect de care Delawarde nu amintește; 2) Cadavrele nu au fost legate de revoluționari cu sârmă, în niciun caz cu sârmă ghimpată, ci de lucrătorii cimitirului, pentru a le manevra; 3) Scopul exhumării acelor

¹² Michel Mommerency, „De la ‘body count’ la ‘body lie’...”, în Gérard de Selys (coord.), *Minciuni mass media*, (București: Scripta, 1992), 59-77.

¹³ Anne Jackel, „Romania: from tele-revolution to public service broadcasting, national images and international image”, *Canadian Journal of Communication*, 26, no 1 (2001): 131-137.

trupuri a fost de a identifica victimele Revoluției, nu pentru a-i face pe occidentali să plângă („visant à faire pleurer les téléspectateurs occidentaux”), deci cu scopul de a manipula; 5) Imaginile au fost difuzate exclusiv de jurnaliștii străini; 6) Cel mai important element de precizat este că deshumarea a început, într-adevăr, cu puțin înainte de căderea lui Ceaușescu (o oră sau două), însă imaginile îngrozitoare au circulat după abandonarea puterii de către dictator, concomitent cu această știre, deci contribuția acestor imagini la căderea regimului comunist în România a fost prea puțin relevantă¹⁴.

5. Minciuni în presă, deficiențe în analiză

În volumul *Mediamensonges*, apărut în românește cu titlul *Minciuni mass media*, în studiul său, Anna Maeschalk va insista pe cifra de 4 632 de morți și o va plasa pe traseul manipulării. Când va căuta sursele, va constata că nu pot fi identificate: „Agenția iugoslavă Taniug afirma că deține informațiile «de la un membru al Comitetului de Salvare Națională din Timișoara»”¹⁵. Studiul aflat aici în discuție încearcă să demonstreze că manipularea mediatică în cazul Timișoarei a fost pusă la cale de postul de Radio Europa liberă, finanțat de americani. Iată fragmentul: „Paris, 20 decembrie 1989. Radio Europa liberă telefonează cotidianului francez *Libération*. E după-amiază. Anunță că «a luat cunoștință de o notă secretă emisă de conducerea Securității române, destinată cabinetului E2, numele de cod al Elenei Ceaușescu». Această notă face bilanțul revoltei de la Timișoara: 4 632, 1 282 răniți, 13 214, 7 613 condamnări la moarte”¹⁶. Europa liberă va fi acuzată că a încercat o tehnică de manipulare, încercând să inducă în sfera publică informații nereale, pentru a stimula o reacție dură față de regimul comunist din România din partea comunității internaționale, care să ducă la slăbirea lui și la intensificarea mișcărilor de protest. Ideea, credibilă, este, din păcate, slab argumentată de autoare. Ea reușește să facă exact ce incrimina: să invoce surse greu de identificat, căci formularea „Europa liberă telefonează”, specifică stilului oral, nu poate fi utilizată în variantă științifică. Corect era să spună cine anume, concret, a sunat de la acest post de radio.

Cercetând arhiva *Europei libere*, nu descoperim un inventar atât de exact în documentele păstrate, deși ar fi trebuit să existe, datele fiind atractive din punct de vedere al comunicării mediatice. Regăsim însă aceleași ezitări, aproximări ușor de identificat în știrile și reportajele altor canale de comunicare. O știre de la ora 12,47 redă cuvintele jurnalistului austriac Leo Grundsteiner, însoțite de o înregistrare audio. Se aud strigătele mulțimii, printre care sloganul „Jos Ceaușescu!” Grundsteiner va susține că sunt 400 de morți la Timișoara, în mare parte studenți¹⁷. Va fi redată declarația lui Gyula Horn, ministrul de externe maghiar de la acea vreme, care, în Parlamentul de la Budapesta, va vorbi de „sute de persoane ucise”. Printre sintezele de presă rămase în arhiva fostului post de radio a fost identificat unul din 20 decembrie 1989, identificat *Washington, Reuter*. Se specifică faptul că oficialitățile americane știu de masacrul de la Timișoara, având informări din mai multe surse.

O țintă pentru Anna Maeschalk, când va identifica sursa pentru mistificare, va deveni dizidentul timișorean William Totok, stabilit de câțiva ani în Germania federală. W. Totok va dezminți ferm aceste acuze, prezentând și mecanismul

14 Lucian-Vasile Szabo, *Revoluția din 1989 în spitalele timișorene* (Timișoara: Memorialul Revoluției 1989), 105-106.

15 Anna Maeschalk, „Război rece: arma reductabilă a radiourilor americane”, în Gérard de Selys (coord.), *Minciuni mass media*, (București: Scripta, 1992), 23-34.

16 Maeschalk, „Război rece”, 23-34.

17 Miodrag Milin (ed.), *Timișoara în arhivele Europei libere. 17-20 decembrie 1989* (București: Fundația Academia Civică, 1999), 252.

documentării sale de la acea dată. Importante sunt datele furnizate de martorul-sursă Dan Avramescu, în 18 decembrie 1989. O transcriere a convorbirii respective fusese publicată încă din 1990: „Ora 2,30: Stabilesc legătura telefonică cu o altă persoană (Dan Avramescu – W.T.) pe care o pot înregistra doar fragmentar, din cauza unor zgomote care îngreunează receptarea: «Aici e dezastru. În Piața Libertății e demonstrație. 3 până la 400 de demonstranți morți. Dezastru. Mitraliere, amfibii, tancuri. S-a tras direct în populație. Azi (interlocutorul meu se referă la ziua de duminică) au fost mai mulți decât ieri. Trebuie să vă spun, trebuie să spun ce se-ntâmplă în țara asta. Am văzut oameni morți. Am stat lângă ei. I-au împușcat. Trebuie să se afle ce-i în țara asta». (Sfârșitul convorbirii telefonice)”¹⁸.

6. Informații manipulate

Și Radu Portocală îl va cita pe William Totok ca sursă a dezinformării, susținând, eronat, după cum vedem, că acesta s-ar fi referit la un număr mult mai ridicat de morți, adică 4 630. Însă R. Portocală manipulează cifrele și informațiile pentru a-și putea demonstra teza cum că agențiile de presă și canalele media străine difuzau astfel de știri în mod interesat: „Există o complicitate macabră și toți fac descrieri fanteziste, izvorâte dintr-o totală lipsă de informații, dar cu un țel precis”¹⁹. Scopul ar fi fost același: nevoia de victime, care să atragă o reacție puternică din partea comunității internaționale și să stimuleze inițierea de mișcări de protest în toată România pentru îndepărtarea lui Ceaușescu de la putere.

Cifra de 300-400 de morți la Timișoara va fi dată de Europa liberă, preluată după alte surse, abia în 19 decembrie, ora 6,20: „În a broadcast Moday on West Germany's Radio Bremen, William Totok, a Romanian imigrant, quoted witnesses in Timișoara as saying that between 300 and 400 demonstrators were killed and that hundreds were injured”²⁰. William Totok va fi o sursă de o importanță fundamentală și credibilă, care va avea propriile rețineri față de datele furnizate (exprimate prin speranța ca numărul de morți să nu se confirme). Credibilitatea îi va fi dată de cele două radiouri, Bremen și Europa liberă, dar și de BBC, postul englez sunându-l pe Totok chiar în dimineața zilei de 17 decembrie 1989! Controversa despre relațiile făcute de Europa liberă apare și la Tony Judt, care, la 15 ani de la Revoluție, considera: „Relatările exagerate despre «masacru» au fost preluate de posturile de radio Vocea Americii și Europa liberă și s-au răspândit în toată țara”²¹. De fapt, mulți dintre români vor reține mai degrabă fondul informativ și comentariile încurajatoare în declanșarea și alimentarea protestelor și nu cifre ale morților, fie și exagerate.

BIBLIOGRAFIE

AUBIN, Stephen P. *Distorting Defense: Networks News and National Security*. Santa Barbara: Greenwood Publishing Group, 1998.

AL BAWABA, „Nouveau gouvernement – L'introuvable consensus”, *AllAfrica.com*, 27 septembrie 2011.

DELAWARDE, Dominique „Ingerence deliberee sous pretexte douteux” (Ingerințe deliberate sub pretext dubios), 2013, <http://www.comite-valmy.org/spip.php?article3894>.

¹⁸ William Totok, „Aici e dezastru!”, *Convorbiri literare*, nr. 29, septembrie 1990.

¹⁹ Radu Portocală, *România, autopsia unei lovituri de stat: În țara în care a triumfat minciuna* (București: Agora timișoreană în colaborare cu Continent, 1991), 51.

²⁰ Milin, *Timișoara*, 116.

²¹ Tony Judt, *Epoca postbelică: O istorie a Europei după 1945* (Iași: Polirom, 2008), 572.

- DURANDIN, Catherine, cu participarea lui Hoedts, Guy. *Moartea Ceaușeștilor. Adevărul despre o lovitură de stat*. București: Humanitas, 2011.
- Fakes in Journalism*. <http://en.ejo.ch/476/ethics/fakes-in-journalism>.
- FEFFER, John. *Shock Waves: Eastern Europe After the Revolutions*. Montréal: Black Rose Books, 1992.
- IOVANOVICI, Cristina. „Orașe învelite în negru”, în Lucian-Vasile Szabo (coord.), *Mass-media, represiune și libertate*. Arad: Gutenberg Univers, 2010.
- JACKEL, Anne. „Romania: from tele-revolution to public service broadcasting, national images and international image”. *Canadian Journal of Communication*, 26, no 1 (2001): 131-137.
- JUDT, Tony. *Epoca postbelică: O istorie a Europei după 1945* (Iași: Polirom, 2008), 572.
- LÉVY, Bernard-Henri „Algérie: gare au syndrome Timisoara”, *Le Monde*, 12 februarie 1998.
- MAESSCHALK, Anna. „Război rece: arma redutabilă a radiourilor americane”, în Gérard de SELYS (coord.), *Minciuni mass media*. București: Scripta, 1992.
- MILIN, Miodrag. *Timișoara în arhivele Europei libere. 17-20 decembrie 1989*, Fundația Academia Civică, București, 1999.
- MOMMERENCY, Michel. „De la ‘body count’ la ‘body lie’...”, în Gérard de Selys (coord.), *Minciuni mass media*. București: Scripta, 1992.
- PORTOCALĂ, Radu. *România, autopsia unei lovituri de stat: În țara în care a triumfat minciuna*. București: Agora timișoreană în colaborare cu Continent, 1991.
- RADO, Gino. „Revoluția română văzută în mass-media maghiară și germană”, în Lucian-Vasile SZABO (coord.), *Mass-media, represiune și libertate*. Arad: Gutenberg Univers, 2010.
- SZABO, Lucian-Vasile. *Sindromul Timișoara 1989: Adevăr și imaginar*. Timișoara: Memorialul Revoluției 1989, 2013.
- SZABO, Lucian-Vasile. *Revoluția din 1989 în spitalele timișorene*. Timișoara: Memorialul Revoluției 1989, 2014.
- TOTOK, William. „Aici e dezastru!”. *Convorbiri literare*, nr. 29, septembrie 1990.